

Хань СІНЬМЕНЬ

здобувач кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Сіньмень Хань *Методичні підходи до оцінки експортного потенціалу підприємств агропромислового виробництва // Хань Сіньмень // Український журнал прикладної економіки. – 2019. – Том 4. – № 3. – С. 131–138.*

Анотація

Вступ. Відсутність єдиної методики щодо оцінки експортного потенціалу підприємств агропромислового виробництва створює певні труднощі у діяльності експорт-орієнтованих суб'єктів господарювання. Така ситуація обумовлена суб'єктивністю поняття експортного потенціалу, а також неможливістю встановити чітку залежність між експортним потенціалом підприємства, експортним потенціалом ринку та ринковою позицією підприємства.

Метою наукового дослідження є вивчення існуючих методичних підходів до оцінки експортного потенціалу підприємств агропромислового виробництва.

Результати. Визначено складові системи експортного потенціалу підприємства. Наведено модель визначення експортного потенціалу для умов аграрного виробництва на перспективу. Охарактеризовано комплекс показників для характеристики експортного потенціалу. Обґрунтовано зростання ролі системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств. Окреслено сутність, мету та особливості управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств. Охарактеризовано структуру системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств (моніторинг конкурентного середовища на міжнародному ринку, оцінка рівня конкурентоспроможності підприємств та їх продукції, визначення місії функціонування підприємств, реалізація стратегії системи управління міжнародною конкурентоспроможністю, оцінка і контроль результатів реалізації обраної стратегії). Визначено проблемні аспекти діяльності аграрних підприємств у процесі управління міжнародною конкурентоспроможністю. Охарактеризовано та обґрунтовано заходи, спрямовані на підвищення управління міжнародною конкурентоспроможністю аграрних підприємств.

Висновки. Оцінювання експортного потенціалу аграрних підприємств є важливим питанням у процесі удосконалення їх експортної діяльності. Розроблення підходів до оцінювання, які враховують специфіку вітчизняної та світової економіки, сприятимуть підвищенню експортного потенціалу аграрних підприємств. Це в свою чергу стане підґрунтям для розвитку експорту країни.

Ключові слова: експортний потенціал, аграрний потенціал, економічний потенціал, конкурентоспроможність, чинники, агропромислове виробництво, експорт.

**METHODICAL APPROACHES TO THE EXPORT POTENTIAL ESTIMATION OF
AGRICULTURAL ENTERPRISES**

Abstract

Introduction. *The lack of a unified methodology of the export potential assessing of agro-industrial enterprises poses some difficulties in the activities of export-oriented economic entities. This situation is conditioned by the subjectivity of the export potential concept, as well as the inability to establish a clear relationship between the enterprise export potential, the market export potential and the market enterprise position.*

The research purpose is to study the existing methodological approaches to the export potential assessment of agricultural enterprises.

Results. *The components of the enterprise export potential are determined. The model of export potential determination for the conditions of agrarian production is presented for the future. A set of indicators is described to characterize the export potential. The increase of role of the managing system in the enterprise international competitiveness is substantiated. The essence, purpose and peculiarities of managing the enterprise international competitiveness are outlined. The system structure of enterprise international competitiveness management (monitoring of competitive environment in the international market, assessment of the enterprise competitiveness level and their products, determining the mission of enterprise functioning, the strategy implementation of the international competitiveness management system, evaluation and control of the implementation results of the chosen strategy). The problematic aspects of the agricultural enterprise activity are identified in the process of managing international competitiveness. The measures aimed at improving the management of the international competitiveness of agricultural enterprises are characterized and substantiated.*

Conclusions. *Assessing the export potential of agricultural enterprises is an important issue in the process of improving their export activities. Developing valuation approaches that take into account the specifics of the domestic and world economies will enhance the export potential of agricultural enterprises. This, in turn, will be the basis for developing the country's exports.*

Keywords: *export potential, agrarian potential, economic potential, competitiveness, factors, agroindustrial production, export.*

JEL classification: Q17

Вступ

Дослідження існуючих підходів з точки зору методології оцінки експортного потенціалу дозволяє стверджувати про те, що загальноприйнята та адекватна сучасним умовам функціонування, зокрема, аграрного ринку, методика визначення відсутня. Як правило, проведення досліджень щодо експортного потенціалу закінчується розробками прогнозованого експорту за галузевою та товарною структурами за рахунок аналізу, в першу чергу, його динаміки та товарної структури. Це пов'язано з неможливістю отримання достовірної кількісної оцінки існуючого експортного потенціалу країни через наявність суб'єктивного характеру даного поняття, а також через відсутню пряму залежність між економічним потенціалом і ринковою позицією підприємства, й тим більше – економічним потенціалом країни.

Дослідженню експортного потенціалу присвячені праці таких науковців, як Бабан Т. О. [1], Губенко В. [2], Дружиніна В. В., Різніченко Л. В. [3], Зінов'єв Ф. В., Якушев О. О. [4], Мельник Т. [5], Сейфуллаєва М. Е., Капіцин В. М. [6], Тюріна Н. М.,

Шелест Є. О. [7], Школьнік О. О. [8] та ін. Проте наукові підходи методичного характеру, які відображені у наукових працях, стосуються переважно теоретичної складової оцінки потенціалу діяльності підприємств на міжнародних ринках, що потребує додаткового дослідження даного питання з врахуванням тенденцій на міжнародному ринку.

Мета дослідження

У зв'язку з цим **метою** статті є узагальнення науково-практичного досвіду стосовно використання та розроблення методичних підходів до оцінки експортного потенціалу підприємств агропромислового виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження

Визначені підходи засновані на твердженнях, що внутрішня структура потенціалу має визначатись на складі і співвідношенні різних структурних потенціалів.

За даною теорією до системи експортного потенціалу підприємства належатимуть наступні:

- 1) потенціал наявних внутрішніх ресурсів підприємства;
- 2) потенціал цільового об'єктового ринку (в розрізі функціонування міжнародних ринків);
- 3) умови виходу даного підприємства на відповідний об'єктовий міжнародний ринок.

Окрім внутрішніх ресурсів підприємства, оцінку експортного потенціалу доповнено потенціалом цільового міжнародного ринку. Останній має дорівнювати потенціалу за внутрішніми ресурсами підприємства.

До умов виходу на міжнародні ринки відносять національні умови та зовнішні умови. До перших належать, наприклад, торговельна політика у країні та системи підтримки експортоорієнтованого виробництва. До зовнішніх умов – торговельний режим країни-експортера.

Ознакою існування ефективного експортного потенціалу підприємств є належність потенціалу внутрішніх ресурсів до вимог міжнародного ринку, а також відповідність умовам виходу на цільовий міжнародний ринок.

Що стосується проведення оцінки експортного потенціалу по окремим галузям, то вважається за можливе отримання його кількісної оцінки у видах діяльності, які засновані на обмежених у кількості ресурсах. Так, експортний потенціал аграрного виробництва на прогнозований період слід визначати, виходячи з наявних земель сільськогосподарського призначення, зокрема, площі ріллі. Наявність й ефективність використання ріллі безпосередньо пов'язане з обсягами та асортиментною структурою потенціалу виробництва сільськогосподарської продукції.

Модель визначення експортного потенціалу для умов аграрного виробництва на перспективу матиме наступний вигляд:

$$EP_t = PPO * IPP/t * E_0 * IET * a_0 * Iat * (1+R)/d * S * Ko * IK_t, \quad (1)$$

де EP_t – експортний потенціал аграрного виробництва в t -му періоді, млн дол. США;

PPO – площа ріллі в базисному періоді, млн га;

IPP/t – індекс зміни площі ріллі;

E_0 – ефективність використання ріллі в базисному періоді, грн/га;

IET – індекс ефективності використання ріллі;

a_0 – частка продукції сільського господарства, яку було спрямовано на експорт в базисному періоді;

Iat – індекс зміни частки продукції, спрямованої на експорт;

R – рівень рентабельності продукції сільського господарства;

S – курс національної валюти по відношенню до дол. США, дол. США / грн;

Ко – коефіцієнт експортної орієнтації аграрного виробництва в базисному періоді;

I_{Kt} – індекс зміни експортної орієнтації в аграрному виробництві.

При використанні у наведених розрахунках показники ПП,ІЕ, I_{at} та I_{Kt} задаватимуться як нормативні, а всі інші показники визначатимуться за звітними або розрахунковими даними.

На нашу думку, використання аналогічного підходу можна застосовувати також для оцінки експортного потенціалу харчової галузі, інших видів промисловості. До основних вимог використання даної методики слід віднести наявність відповідних кількісно обмежених ресурсів у базисному періоді та прогнозована ефективність їх використання.

Визначення ролі експортної орієнтації для економічного розвитку країни свідчить, що традиційний експортний потенціал можна характеризувати через комплекс показників, на проведенні аналізу яких і буде обґрунтована його оцінка. До вказаного комплексу можна віднести такі:

- відношення між експортом товарів до ВВП та його динамікою розвитку за певний період;

- відношення між експортом основних товарних груп та ВВП;

- відношення між експортом товарів окремої галузі (або за видами економічної діяльності) та обсягами виробництва даної галузі (або за видами економічної діяльності);

- відношення між часткою експорту окремого виду продукції та часткою світового експорту даної продукції, що дозволить також визначати спеціалізацію країни;

- відношення експорту (у вартісному виразі) на одну особу населення країни.

Також ми вважаємо, що даний комплекс доцільно доповнити наступними показниками.

Коефіцієнт участі у міжнародному поділі праці (на рівні країн), який можна визначити як співвідношення між часткою даної країни у світовому експорті та часткою у світовому ВВП.

Одним з методологічних підходів визначення рівня експортного потенціалу підприємств є ефективність управління їх міжнародною конкурентоспроможністю.

Прискорення і частота змін, що відбуваються у зовнішньому конкурентному середовищі, зростання диференціації потреб споживачів, посилення рівня конкурентної боротьби, інтернаціоналізація бізнесу, доступність сучасних технологій і наявність багатьох інших факторів призводять до зростання значення системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств.

Наразі, наприклад, для сільськогосподарських підприємств існує велика кількість проблем, які виникають при створенні та забезпеченні належного рівня міжнародної конкурентоспроможності при виході на світові ринки. Ці проблеми мають місце, в першу чергу, через відсутність необхідних кваліфікованих знань і навичок зі створення ефективної системи управління міжнародною конкурентоспроможністю зазначених підприємств. По-друге, питання розробки стратегії підвищення міжнародної конкурентоспроможності аграрного виробництва України повинні проходити кілька етапів, розгляд яких, на нашу думку, є актуальною темою для дослідження.

Історичний досвід розвитку цивілізації свідчить, що рух «здорової» економічної системи, орієнтованої на критерії ефективності і здатності до саморегулювання, відбувається на основі ринкових відносин. Це тісно пов'язано з розвитком конкуренції, загалом, та конкурентоспроможності підприємств, зокрема. Сучасне українське

економічне середовище можна охарактеризувати посиленням динаміки протікання різних процесів, в тому числі і міжнародної конкурентної боротьби. У таких умовах, в яких одночасно відбувається постійна зміна зовнішніх факторів і зростання внутрішніх ризиків виробничо-господарської діяльності, питання міжнародної конкурентоспроможності підприємств є актуальним.

Система управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств включає застосування певного комплексу обраних заходів, спрямованих на оперативне подолання негативних наслідків конкурентної боротьби і досягнення необхідного, вищого рівня конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Слід зазначити, що головною метою управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств є формування і забезпечення сталого розвитку підприємств в будь-яких економічних, соціальних і політичних умовах на зовнішньому ринку.

Система управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств в теорії повинна включати наступне.

1. Моніторинг та проведення повного аналізу конкурентного середовища на міжнародному ринку. Це передбачає проведення досліджень головних чинників зовнішнього середовища об'єктового ринку для подальшого визначення загроз і можливостей підприємств, рівня інтенсивності конкуренції на ринку і т.д. При цьому аналіз повинен включати не тільки виявлення результатів діяльності кожного з конкурентів, але і детально ознайомитися з ринкового позиціонування всіх представлених конкурентів. На основі останнього для кожного підприємства можна виділити позитивну, негативну або нейтральну позицію, що в подальшому допоможе вибрати стратегії конкурентної поведінки для підприємств.

2. Оцінка рівня конкурентоспроможності підприємств, його продукції (товарів, робіт або послуг) та основних виділених конкурентів на зовнішньому ринку. Така оцінка повинна полягати у визначенні головних ключових факторів успіху підприємства, його конкурентних переваг, які в перспективі повинні забезпечити йому успішне і ефективне функціонування, забезпечити не тільки короткострокове, але і довгострокове випередження своїх конкурентів на зовнішньому ринку.

3. Визначення місії функціонування підприємств і стратегії формування системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств для виявлення причин ведення виробничо-господарської діяльності підприємств та їх напрямки розвитку.

4. Реалізація стратегії системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств повинна полягати у виборі засобів підприємства, якими воно здатне досягти поставлених цілей. Цей процес реалізації стратегії системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств складається з визначення поточних (оперативних) завдань, виконання раніше запланованих заходів, а також створення, підтримка і розвиток ринкових факторів успіху, конкурентних переваг та ключових компетенцій для окремих підприємств.

5. Оцінка і контроль результатів реалізації обраної стратегії системи управління конкурентоспроможністю підприємств на зовнішніх ринках. На цьому етапі підприємство обробляє отримані результати діяльності і проводить їх порівняння з поставленими стратегічними цілями. Також підприємство виявляє відхилення і проводить розробку коригувальних дій. Даний етап пов'язаний з повною оцінкою ефективності системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства в цілому.

Слід також зазначити, що кожен з етапів формування системи управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства на зовнішньому ринку передбачає виконання певних завдань. Причому ефективність виконання поставлених завдань залежить від дії ряду факторів, до яких можна віднести перспективу появи

підприємств-конкурентів, які будуть мати, наприклад, певні спеціалізовані знання в сфері управління. Також в зазначені фактори можна включити безпосередній вплив споживачів продукції і постачальників на рівень конкуренції тощо.

У процесі управління перед аграрними підприємствами виникає цілий ряд проблемних питань. Серед сучасних існуючих негативних моментів при управлінні міжнародною конкурентоспроможністю підприємств агропромислового виробництва можна виділити кілька основних. Однією з проблем є нестійка політична та економічна ситуація в державі, зокрема, недосконала політика щодо формування міжнародної конкурентоспроможності підприємств. На жаль, на сьогоднішній день, лівова частка підприємств агропромислового виробництва не в змозі виходити на світовий ринок зі своєю продукцією. Це пов'язано не тільки з вказаною проблемою, але через існуючого положення і диспаритетного формування каналів розподілу продукції, як на національному, так і на регіональних ринках, а також через нерівномірне ринкового позиціонування виробників - аграріїв [4]. Другою слабкою ланкою в процесі організації і управління конкурентоспроможністю для підприємств агропромислового виробництва є недостатність інформаційного забезпечення. Підприємства не мають належним чином зібраної і в повному обсязі оформленої інформації про стан функціонування даного об'єктового ринку не тільки на міжнародному рівні, а й на локальному. Тому вони не в змозі оперативно коригувати і адаптувати свою виробничо-комерційну діяльність відповідно до регулярних змін навколишнього середовища.

На нашу думку, вирішення зазначених проблемних питань в сучасних умовах функціонування вітчизняного аграрного ринку для більшої частини підприємств, які не є великими і могутніми трейдерами на міжнародних ринках, є поки неможливим. Але виконання таких змін можна вважати перспективним напрямком розвитку українського аграрного ринку.

При вирішенні проблем ефективного управління міжнародною конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств слід враховувати основні фактори, які різними способами впливають на діяльність підприємств на міжнародних ринках. Зокрема, необхідно чітко визначитися з основними етапами формування зазначеної системи, а також оперативно вирішувати проблеми, що виникають при виробництві продукції, постійно проводити моніторинг ринку, координувати всі сфери діяльності, а також реалізовувати стратегії підприємства, які дозволили не тільки ефективно функціонувати, а й намагатися конкурувати з іншими на міжнародних ринках.

Слід також звернути увагу на те, що експортний потенціал підприємств аграрної сфери можна визначати ресурсами місцевого сировинного забезпечення для виробництва конкурентоздатної продукції, тобто в кінцевому результаті – обсягами виробництва продукції сільського господарства. При цьому слід враховувати також особливості сільськогосподарського виробництва, продукція якого не повністю виступає в якості потенційної сировини у виробництві кінцевого товару. Внутрішні потреби в окремих продовольчих видах продукції аграрного виробництва залежатимуть від платоспроможності і наявності стабільного попиту населення, а потреби у сировині – від постійного попиту підприємств переробки сільськогосподарської продукції. При цьому найважливішу роль відіграватиме конкурентоспроможність товарів, які в даний час не відповідають за всіма параметрами міжнародним стандартам.

Слід також відмітити, що з точки зору методології формування ефективного механізму, важливим є виконання системи заходів з державного регулювання та розвитку експортної діяльності. За державною програмою передбачається в період до 2020 року наблизити споживання основних видів продукції населенням України до

раціональних норм. В цей же період передбачається провадження імпортозаміщення продукції харчової промисловості, що ускладнюватиме вирішення вказаних проблем. Тому необхідно орієнтуватися на максимально можливий варіант зростання обсягів виробництва продукції сільськогосподарського виробництва. Поряд з цим необхідно шукати резерви, наприклад, в зниженні втрат і відходів при виробництві продукції. Це дозволить не тільки забезпечити до 2020 року зростання споживання молока і м'яса на душу населення, але і збільшити можливості експорту.

Аналіз і оцінка стану проблеми показують, що Україна має реальні можливості збільшення випуску на експорт продукції за рахунок місцевої сировини: по-перше, сировинна база для виробництва продукції АПВ на експорт історично складалася в сприятливих ґрунтово-кліматичних та економічних умовах; по-друге, відтворювальні процеси в сільському господарстві - постачальника місцевої сировини - визначаються, головним чином, раціональним використанням земельних угідь і ступенем інтенсифікації виробництва; по-третє, рівень розвитку сировинної бази навіть у кризовій ситуації в економіці і при недостатньому технічному оснащенні галузей АПВ дозволяє збільшити обсяги виробництва сільськогосподарської сировини і кінцевої продукції переробної промисловості для експорту.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, слід відмітити, що експортний потенціал країни, з одного боку, є однією зі складових її загального економічного потенціалу. В свою чергу, з точки зору внутрішнього розмежування, аграрний потенціал також є важливою його складовою. Таким чином механізм формування аграрного експортного потенціалу є особливою системою взаємопов'язаних складових щодо ефективного виробництва та реалізації вітчизняної аграрної продукції, як у вигляді готових товарів, так і у вигляді сільськогосподарської сировини, на міжнародних ринках. Активізація експорту на основі освоєння міжнародних ринків аграрної продукції в сучасних умовах може стати базою для подальшого поступального розвитку агропромислового виробництва та раціонального реформування його галузей, сприятиме формуванню активного зовнішньоторговельного балансу і поліпшенню інших макроекономічних показників.

Список літератури

1. Бабан Т. О. Сутність поняття «експортний потенціал» у економічній науці. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2012. № 2 (18). Том. 2. С. 7–17.
2. Губенко В. Реалізація експортного потенціалу АПК України в умовах глобалізації світової економіки. *Економіка АПК*. 2003. № 10. С. 124–129.
3. Дружиніна В. В., Різніченко Л. В. Прогнозування експортного потенціалу машинобудівних підприємств з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 7. 2010. С. 246–252.
4. Зінов'єв Ф. В., Якушев О. О. Ефективність використання експортного потенціалу України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету*. 2012. № 2 (18). Том 2. С. 401–410.
5. Мельник Т. Експортний потенціал України : методологія оцінки та аналіз. *Міжнародна економічна політика*. 2008. № 8–9. С. 221–224.
6. Сейфуллаева М. Э., Капицын В. М. Экспортный потенциал российских регионов в условиях глобализации мировой экономики. *Регион*. 2006. № 3. С. 93–111.
7. Тюріна Н. М., Шелест Є. О. Сутнісні характеристики експортного потенціалу. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 4. Т. 3. С. 189–196.

-
8. Школьний О. О. Сприяння експорту агропродовольчої продукції в умовах глобалізації. *Зб. наук. пр. Уманського державного аграрного університету*. 2009. Вип.70. Ч. 2. С. 7–13.

Reference

1. Baban, T. O. (2012). «The essence of the concept of «export potential» in economic science». *Zbirnyk naukovykh prats' Tavrijs'koho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu*. no 2 (18). Vol. 2. pp. 7–17.
2. Hubenko, V. (2003). «Realization of export potential of agroindustrial complex of Ukraine in the conditions of globalization of the world economy». *Ekonomika APK*. no 10. pp. 124–129.
3. Druzhynina, V. V., Riznichenko, L. V. (2010). «Forecasting the export potential of machine-building enterprises in order to increase their competitiveness». *Aktual'ni problemy ekonomiky*. no 7/2010. pp. 246–252.
4. Zinov'iev, F. V., Yakushev, O. O. (2012). «Efficiency of using the export potential of Ukraine». *Zbirnyk naukovykh prats' Tavrijs'koho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu*. no 2 (18). Vol. 2. pp. 401–410.
5. Mel'nyk, T. (2008). «Export potential of Ukraine: valuation methodology and analysis». *Mizhnarodna ekonomichna polityka*. no 8–9. pp. 221–224.
6. Sejfullaeva, M. E., Kapuysyn, V. M. (2006). «Export potential of Russian regions in the conditions of globalization of the world economy». *Region*. no 3, pp. 93–111.
7. Tiurina, N. M., Shelest, Ye. O. (2009). «Essential characteristics of export potential». *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*. no 4. Vol. 3. pp. 189–196.
8. Shkol'nyj, O. O. (2009). «Spring export of agri-food products in the minds of globalization». *Zb. nauk. pr. Umans'koho derzhavnoho ahrarnoho universytetu*. Issue.70. Part. 2. pp. 7–13.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2019 р.